

годі й сподіватися на можливість побудови справжньої демократичної держави, натомість ми маємо повну відсутність уваги в сучасному повсякденному та політичному дискурсі до духовних, моральних та ціннісних проблем сучасності. Саме актуалізація цієї проблематики з боку церков може стати передумовою до розробки та реалізації стратегії розвитку держави та суспільства.

Соціальні доктрини християнських церков разом із активізацією соціальної діяльності християнських церков, можуть дати необхідний поштовх нашому суспільству для перетворень у напрямку справедливості, рівності та духовності. Власне привернення уваги до соціальних концепцій християнських церков і було нашим завданням й подальші політико-філософські та релігієзнавчі їх дослідження дозволять підвести теоретичну базу під програмування суспільного розвитку нашої країни із заданими якостями та до прийняття рішень, які творитимуть наше майбутнє.

Джерела

1. Гаджиев К.С. Введение в политическую философию. - М.: «Логос», 2004.
2. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики. - К.: Видавн. дім «Киево-Могилянська академія», 2006.
3. Титаренко О.Р. Соціальне християнське вчення в контексті релігійного модернізму. Дисертація на здобуття наук. ступеня кандидата філософ. наук. - 2004.
4. Харви Девид. Краткая история неолиберализма. Актуальное прочтение. - М.: Поколение, 2007.
5. Українці довіряють церкві, ЗМІ і армії - опитування. [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/06/130605_ukrainians_poll_it.shtml.

11. Анна СЛУБСЬКА. Громадянська церква і громадянська релігія: український контекст.

Революцію Гідності та події на Майдані Незалежності увійшли в новітню історію України й на довгі роки дали матеріал для роздумів не лише історикам, політологам та соціологам, а й релігієзнавцям. Оскільки саме на Майдані зі всією наочністю постав феномен не лише довгоочікуваного громадянського суспільства, але й напряду пов'язані з ним феномени релігійного життя – громадянська релігія та громадянська церква. Релігійний фактор вкотре в історії незалежної України засвідчив свій вагомий вплив на суспільне життя й політичні процеси в країні.

Вітчизняні релігієзнавці Л.Филипович та О.Горкуша дали таке визначення «нового феномену — Громадянської Церкви України, що, не будучи якоюсь окремою інституалізованою організацією, інтегрує в собі різні Церкви (як віросповідні, а не організаційні співтовариства), конфесійних представників, духовних лідерів та громадян, об'єднаних спільною метою побудови гідного Майбутнього України на підставі вищих духовних цінностей та релігійно-національних ідеалів» [Горкуша О., Филипович Л. Народжена на Майдані — Громадянська Церква України // http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56419/]. Таке визначення робить можливим вважати Громадянську Церкву України виявом громадянської релігії, яка також сформована Майданом. Під визначення громадянської релігії підпадає безпрецедентний зліт національної самосвідомості українців, безумовна сакралізація ними національних державних символів – гімну й прапора, переосмислення широкими верствами населення традиційних радикально-націоналістичних гасел, зокрема таких, як «Україна понад усе!», «Слава нації – смерть ворогам!» в загальнонаціональному патріотичному дусі. Усвідомлення необхідності захисту «своєї, Богом даної, землі» консолідувало українських громадян навколо комплексу національно-патріотичних ідей (сакралізація незалежності української держави, перспектива побудови європейської демократичної держави та інтеграція в європейський культурно-економічний простір, чітка національна самоідентифікація та вшанування власної історії та культурних традицій). Є всі підстави стверджувати, що цей комплекс ідей є основою громадянської

релігії українців, яка консолідує суспільство в часи економічної скрути та воєнних дій на Сході країни. Це «оперативна релігія» суспільства (У. Герберг), система ритуалів, символів, цінностей норм і форм вірності, яка функціонує в житті сучасного українського суспільства, формує відчуття всеохоплюючої єдності, яка виходить за межі внутрішніх конфліктів і відмінностей, історично притаманних українському суспільству.

Представники більшості релігійних інституцій країни, не чекаючи офіційних рішень свого керівництва, в час суспільних зрушень продемонстрували спроможність піднятися над конфесійними перегородками. Дії тисяч священнослужителів різних релігій та конфесій, їхній духовний посыл та приклад високоморальної поведінки та особистої мужності дозволили Громадянській Церкві й громадянській релігії і після Майдану залишатися важливим стримуючим та консолідуючим суспільство феноменом, «совістю нації», що має, згідно всіх соціальних опитувань, вищий рівень довіри серед всіх суспільних інституцій.

Держава - прямо чи опосередковано, свідомо чи несвідомо - використовує консенсус релігійних почуттів, понять та символів населення України для досягнення власних політичних цілей. За останні два роки дещо звикла до «кредиту довіри» з боку власного народу, який терпить економічну скруту та воєнне лихоліття заради віри в краще майбутнє своєї держави, захисту її суверенітету та територіальної цілісності. Але якщо цілі можновладців будуть розходитися з прагненнями суспільства та інтересами українців як не лише політичної, але й духовної нації, політичний ресурс громадянської релігії щодо підтримки та легітимації державної влади буде вичерпано, Громадянська Церква перестане функціонувати, а держава втратить один з найефективніших засобів консолідації дуже неоднорідного в його етно-культурних, конфесійних та політичних прагненнях представників українського населення.

Громадянська релігія та Громадянська Церква України є виявом кращих інтенцій національної ментальності, продуктом дії прямої демократії Майдану. Поява цього релігійного феномену потребує ретельного вивчення з боку релігієзнавчої науки, оскільки він суттєво трансформував як суспільно-релігійні, так і державно-релігійні відносини, створив унікальні суспільні умови для вирішення низки застарілих конфліктів в релігійній сфері та консолідації нації навколо вищих духовних та моральних цінностей. Громадянська релігія та Громадянська Церква вже зламали низку стереотипів щодо неможливості консолідації та конструктивного співробітництва різних релігійних деномінацій, показавши всьому світу приклади співробітництва на Майдані та в зоні АТО мусульман та християн, іудеїв та буддистів. Спільна молитва, спільна допомога пораненим, бійцям на фронті, біженцям та населенню в зоні АТО, військово-капеланство та волонтерська діяльність стали функціями Громадянської Церкви України, а не окремих конфесійних організацій та їхніх благодійних центрів.

Громадянська Церква пришвидшила та наближає вирішення наболілого для України питання про Єдину Помісну Православну Церкву в країні як зверху, на рівні світового православ'я, так і знизу, на рівні релігійних громад, коли паства почала «голосувати ногами», залишаючи цілими приходами УПЦ МП. Громадянська Церква похитнула століттями нав'язуванні українцям суспільні стереотипи щодо мусульман і, зокрема кримських татар, коли вони виявилися набагато толерантнішими до вірних Київського Патріархату в Криму, ніж «брати по вірі» з інших християнських конфесій.

Незважаючи на те, що прогнозувати появу Громадянської Релігії та Громадянської Церкви, як і створити їх штучно, або ж намагатися керувати ними – неможливо, можна все ж таки стверджувати, що появі цих феноменів громадянського суспільства сприяла низка факторів, зокрема досить високий рівень релігійної свободи в Україні, який гарантувався державою на законодавчому рівні й залишався стабільним протягом всього періоду Незалежності, незважаючи на перманентні спроби змінити status quo. Цьому сприяв високий рівень релігійної толерантності та віротерпимості, притаманний поліконфесійному населенню країни історично, а також відсутність в роки Незалежності суттєвих міжрелігійних та міжконфесійних конфліктів на теренах України.

Що б не сталося в майбутньому, поява в Україні на тлі революційних подій Громадянської Релігії та Громадянської Церкви засвідчує зрілість українців як політичної

нації, а також відкривають перспективу для формування духовно єдиної поліконфесійної нації, яка буде здатною протистояти будь-яким загрозам свого вільного існування та самовизначення.

12. Ірина БОГАЧЕВСЬКА. Громадянська релігія в контексті українських та російських реалій.

Поняттям «громадянська релігія» сьогодні в суспільній думці та соціо-гуманітарних дослідженнях все частіше називають складні процеси суспільних трансформацій за участі в них релігійних чинників, що відбуваються на пострадянському просторі, зокрема в його «традиційно православному» сегменті. Якщо у ХХ ст. більшість наукових рефлексій щодо феномену громадянської релігії була зроблена в контексті американського суспільства, то сьогодні бурхливі процеси будівництва національних держав на пострадянських теренах призвели до зміщення наукового інтересу з цієї проблематики в східноєвропейські реалії.

За 25 років після розпаду СРСР в пострадянських країнах відбулося входження релігії в соціум на інституційному рівні та на рівні громадянського суспільства. В 2000-их роках форми й обсяги релігійної присутності, «кордони» релігії в державах і суспільствах пострадянського простору в цілому стабілізувалися, законодавчо оформилися принципи та норми державно-конфесійних відносин, вибудувались міжконфесійні та міжрелігійні відносини, визначилися зони конфліктів та протистоянь на релігійному тлі тощо. Кожна з традиційно православних країн виробила свої, досить специфічні, зумовлені частіше етнічною ментальністю, історичними чинниками, силою або слабкістю держави, рівнем релігійності населення та іншими соціально детермінованими факторами, форми відносин в трикутнику «держава – релігійні інституції – суспільство». Саме тому й змінилися, які вкладають релігійні діячі, ЗМІ та пересічні громадяни пострадянських країн в поняття «громадянська релігія» виявилися дуже різними, а інколи навіть і протилежними. Дослідники релігії в цьому плані також грішать національною й політичною заангажованістю, що засвідчує високий рівень як суспільно-практичної, так і науково-теоретичної актуальності вивчення феномену громадянського суспільства на теренах традиційно православних країн колишнього «радянського табору» в цілому, а особливо в Україні та Росії, які є ареною непростих ідеологічних та геополітичних протистоянь, що почалися після Революції Гідності наприкінці 2013 р.

На постсоціалістичних теренах виділяють балканський православно-націоналістичний тип громадянської релігії, який, за умов повного демонтажу комуністичної ідеології, реанімує націоналістичні ідеї кінця

XIX-го ст.; російський, що має виражений імперський характер і на тлі консервації комуністичних патернів суспільної свідомості втілюється в доктрині «русского мира»; та український, якому більшість російських світських та релігійних аналітиків відмовляє в автентичності. На їхню думку, в нашій країні «спостерігається зіткнення двох типів громадянської релігії: один російський імперський, що проповідується як «русский мир», а інший «націоналістичний в балканському дусі». Більше того, навіть «існуючі розбіжності між православними Церквами в Україні пояснюються ними ще й тим, «що розділені Церкви асоціюють себе з протилежними громадянськими релігіями» [Архимандрит Кирилл (Говорун) Православная гражданская религия [Доклад на семинаре «Political modernity and the responses by contemporary Orthodox theology» январь Институт исследований человека (Institut für die Wissenschaften vom Menschen)] Вена, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/29171-pravoslavnyaya-grazhdanskaya-religiya.html>.]

Залишаючи поза розглядом специфіку балканської форми громадянської релігії, зробимо короткий компаративний аналіз специфічних рис української та російської її моделей, який дозволяє довести абсолютну автентичність української моделі громадянської релігії, яка, якщо вже братися її з чимось порівнювати, більш подібна до класичної американської громадянської релігії, описаної в працях класиків американської соціології